

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Адаменко О. О.

Миколаївський державний педагогічний інститут

ПЕДАГОГІЧНІ ПОГЛЯДИ І. Я. ФРАНКА В ДОСЛІДЖЕННЯХ В. З. СМАЛЯ

У статті аналізуються та узагальнюються основні педагогічні погляди І. Я. Франка як історика школи та освіти: стан освіти на українських землях у кінці XIX на початку XX ст.; мета і завдання виховання; зміст та методи навчання і виховання; проблема учителя у спадщині І. Я. Франка, що були висвітлені у дослідженнях Василя Захаровича Смалья.

Ключові слова: педагогічні погляди, освіта, дослідник.

Педагогічна персоналія репрезентує доробок того чи іншого педагога як індивідуального творця, але передусім, як представника педагогічної думки певної історичної епохи. Звернення до педагогічної спадщини українських педагогів, науковців, освітян дає можливість більш ґрунтовно вивчити історичні закономірності, становлення і розвиток української педагогіки.

Василь Захарович Смаль (1930–1987 рр.) – дослідник історії педагогіки, яскравий представник демократичного руху, прихильник гуманістичних ідей в освіті, мудрий і досвідчений керівник. В. З. Смаль працював завідувачем кафедрою загальної педагогіки і проректором з навчальної роботи Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького.

Актуальні проблеми педагогіки, історії педагогіки, школи і педагогіки в зарубіжних країнах знайшли відображення у більше ніж ста друкованих роботах науковця. Одним із напрямків історико-педагогічних досліджень В. З. Смалья є вивчення педагогічної спадщини відомих педагогів. До числа прогресивних діячів минулого, педагогічна спадщина яких привернула увагу дослідника, входять: А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський, Л. Українка, К. Д. Ушинський, І. Я. Франко, Т. Г. Шевченко та інші.

Центральною персоналією в дослідженнях В. З. Смаля стає І. Я. Франко. Ще за роки навчання у Львівському педагогічному інституті молодий педагог починає захоплюватись вивченням творів письменника. Звернення до педагогічної спадщини Великого Каменяра не було випадковим. По-перше, це пояснювалося захопленням науковця особистістю І. Я. Франка його всебічним талантом. Поет, прозаїк, драматург, публіцист, перекладач і педагог – Іван Франко давно став символом величі національного духу. На думку дослідника, усе зроблене ним, ставить І. Я. Франка в ряд найвидатніших постатей людства і дає підстави говорити про нього не інакше, як про людину-епоху. І. Я. Франко духовно і інтелектуально охопив свій час – від другої половини XIX і до початку XX ст.

Привернула увагу В. З. Смаля і літературна спадщина І. Я. Франка, до якої входило понад сто наукових і публіцистичних праць та художніх творів, присвячених проблемам виховання дітей і молоді, де висвітлюється широке коло педагогічних питань, зокрема: стан освіти на українських землях на рубежі XIX–XX ст.; проблеми національної освіти й виховання; відродження і розвиток української педагогічної культури; визначення мети, змісту і методів навчання і виховання; історія освіти, школи, народної педагогіки.

Ще однією причиною, яка спонукала вченого до детального вивчення й висвітлення педагогічних ідей І. Я. Франка було те, що багато фактів із життя та просвітницької діяльності письменника замовчувалися офіційною радянською історією. Не було єдиної системи педагогічних ідей, яка б дозволяла об'єктивно оцінити внесок І. Я. Франка у розвиток української національної педагогічної думки.

Такі передумови стали причиною того, що у 1955 р. В. З. Смалю розпочинає дисертаційне дослідження на тему “Педагогічні ідеї Івана Франка”, за яке до нього не брався жоден науковець.

Із 1946 р. напрямки дослідження спадщини відомого письменника набувають широкого розмаху. Найголовнішими проблемами, що привертала увагу франкознавців, були: життєвий шлях письменника, у дослідження життя і енциклопедичної творчості вагомий внесок зробили М. Возняк, О. І. Білецький, І. І. Бас, О. Г. Білоус; суспільно-політичні та філософські погляди висвітлено в роботах А. Брагінця; І. Франко – вчений, цей напрямок дослідження спадщини письменника знайшов висвітлення в

роботах І. Балаки, О. Білоуса, М. Возняка, І. Іваненка та інших вчених; І. Я. Франко і школа, педагогічну спадщину письменника активно висвітлювали провідні дослідники історії педагогіки О. Дзевєрін, М. Походзіло, В. Савінець, С. Чавдаров та інші автори.

Період 1946–1965 рр. став піком вивчення спадщини відомого письменника.

Огляд досліджень основних напрямків діяльності І. Я. Франка дає підстави зробити висновок, що спадщина письменника знайшла відображення в багатьох роботах провідних науковців, але дослідження педагогічних поглядів носило фрагментарний і несистемний характер, що створило передумови для детального і глибокого вивчення В. З. Смалем педагогічної спадщини письменника.

Не ставлячи своїм завданням викласти цілу систему педагогічних ідей І. Я. Франка у всій її складності, ми маємо на меті у даній статті розглянути лише найважливіші педагогічні проблеми, його погляди на народну освіту і школу, що знайшли висвітлення в монографії В. З. Смалья “Педагогічні ідеї Івана Франка”, що вийшла у 1966 р.

У монографії автор досліджує педагогічні ідеї І. Я. Франка на фоні історичного аналізу стану освіти в Україні кінця ХІХ – початку ХХ ст. На відміну від попередніх дослідників В. З. Смаль уперше проаналізував і дослідив не лише твори українською мовою, а й статті, опубліковані в польських і німецьких виданнях. Цінність роботи підкреслюється використанням у монографії матеріалів архіву письменника, що зберігаються в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка Академії наук УРСР.

У вступі В. З. Смаль аналізує фактори, що вплинули на формування революційно-демократичного світогляду І. Я. Франка. Першим дослідник виділяє історичний період, в якому жив і працював І. Я. Франко. З другої половини ХVІІІ ст. Галичина входила до складу Австро-Угорської імперії. Боротьба населення з жахливою економічною експлуатацією, нещадне придушення прагнень трудящих до свободи, жорстоке національне гноблення та безпросвітна темрява і неuczтво – такою була доля населення. Другим фактором, що мав істотне значення, на думку науковця, стало знайомство І. Я. Франка з марксизмом. Як відомо, письменник уперше переклав українською мовою окремі розділи “Капіталу” К. Маркса, “Анти-Дюринг” Ф. Енгельса, підтримував зв'язки з російськими революціонерами соціал-демократами. Важливу роль у формуванні

суспільно-політичних поглядів письменника, вчений відводив знайомству з творами російської, української і західноєвропейської літератури [2, с. 5].

Аналізуючи ці фактори, дослідник зазначає на їх вагомому впливі на формування світогляду І. Я. Франка, складовою якого стали педагогічні ідеї письменника.

Серед основних положень педагогічної спадщини І. Я. Франка В. З. Смаль докладно розглянув і виділив такі: стан освіти на українських землях в кінці XIX на початку XX ст.; мета і завдання виховання; зміст і методи навчання і виховання; проблема учителя у спадщині І. Я. Франка; І. Я. Франко як історик школи і освіти.

Найбільший інтерес викликає перший розділ книги "Критика антинародної політики у галузі освіти в творах І. Я. Франка". В. З. Смаль дає характеристику освітньої системи на Галичині, встановленої в результаті шкільної реформи 60–70-х рр. XIX ст. Автор наводить чисельні статистичні дані про рівень освіти, розкриває факти важких умов життя дітей трудящих і сільських мас. Заслугу І. Я. Франка, дослідник вбачає у тому, що у своїх творах він показує справжній стан освіти і культури на українських землях Австро-Угорщини, закликає до збереження і розвитку української мови як основи існування української спільноти для майбутнього утвердження української державності.

В. З. Смаль наголошував на тому, що І. Я. Франко не міг стояти осторонь проблем і жахливого стану освіти. Він розгортає активну боротьбу проти безправності й приниження трудящих на ділянці освіти.

У підтвердження такої позиції І. Я. Франка на стан освіти, дослідник аналізує статтю "Наші народні школи і їх потреби" (1892 р.), в якій письменник розкриває катастрофічне становище в освіті: зазначає на малій кількості шкіл, яка не відповідала кількості населення, причому переважна їх частина були однокласними: "...одна народна школа припадала на 1774 чол."; відсутність учителів; мізерні державні асигнування; невідповідність приміщень для навчання, антисанітарні умови. У переповнених класах "діти душаться, як оселедці, не мають чим дихати і не стільки учаться, скільки мучаться". А вступ дітей, які закінчили сільську школу, в гімназію був майже неможливим [2, с. 24].

Ще одна проблема, на якій наголошував науковець і яка стала провідним завданням І. Я. Франка у напрямку реформування освіти, була боротьба з мізерним державним фінансуванням. Такий підхід держави

призводив не до збільшення шкіл, яке б відповідало збільшенню населення, а до їх зменшення.

Посилаючись на офіційну статистику, дослідник подає такі дані: в кінці XIX ст. на Галичині нараховувалося понад 5 мільйонів неписьмених, а майже половина сільських громад зовсім не мала шкіл [3, с. 90].

В. З. Смаль наголошував і на антиурядовій позиції революціонера-демократа в питаннях вищої освіти. І. Я. Франко добивався відкриття університету з рідною мовою викладання. Він розумів: сьогоднішній гімназист буде творити “завтра” свого народу, а завтра можливе лише з національно свідомими громадянами.

Вчений зауважує на тому, що І. Я. Франко не тільки критикував державну політику в галузі всіх рівнів освіти, а й вносив пропозиції та шляхи виходу з такого скрутного становища населення в галузі освіти.

У своїй роботі В. З. Смаль виділив і охарактеризував основні принципи, на яких повинна базуватись система освіти за поглядами І. Я. Франка: загальна доступність освіти, громадський характер виховання, навчання рідною мовою, науковість освіти, поєднання навчання з працею та ін. [2, с. 9].

Характеризуючи педагогічні погляди, науковець наголошує на підході І. Я. Франка до національного питання, що проходить основною ідеєю через всі твори письменника. Письменник засуджував соціальну і національну дискримінацію українців у галузі освіти зі сторони австрійських і польських можновладців, відрив навчання від насущних потреб українського народу, застарілість дидактичних методів, тілесні покарання учнів [2, с. 52].

Ще однією позицією, на якій стояв І. Я. Франко у боротьбі за народну освіту і на якій наголошував дослідник у своїй монографії, була активна підтримка письменником прагнення народу до освіти рідною мовою. Вірний син трудового народу нещадно викривав плазування українських буржуазно-націоналістичних діячів і дрібні поступки австрійських властей у галузі освіти (створення однієї гімназії з українською мовою викладання, дозвіл робити написи українською мовою на поштових скриньках) [3, с. 91].

Отже, система освіти в Галичині, на думку І. Я. Франка, була антидемократичною і антиукраїнською. Українські діти були позбавлені можливості вчитися рідною мовою як через убогість, так і через відсутність рідних шкіл та вчителів.

У другому розділі “І. Я. Франко про мету і завдання виховання” дослідник приділяє увагу вагомим і значимим на сучасному етапі поглядам письменника на мету і завдання виховання. Виховним ідеалом нового суспільства І. Я. Франко бачив всебічно розвинуту особистість, основні риси якої: матеріалістичний світогляд, різнобічний розумовий розвиток, вміння самотійно мислити, високі моральні якості та естетичні смаки, фізична загартованість, готовність до розумової і фізичної праці. Його виховним ідеалом була людина-борець “...з сильним переконанням у справедливості свого діла, гарячою любов’ю до людей, особливо до тих, які перебувають в найтяжчому становищі”. Їй властиві “...внутрішній спокій, сила і ясність переконань, чиста совість і боротьба проти темноти і фальші” [2, с. 60].

Розкриваючи виховний ідеал І. Я. Франка, науковець стверджує, що всебічний розвиток людини можливий лише в єдності розумового, фізичного, трудового, морального і естетичного виховання. Кожна з цих складових частин виховання матиме свої специфічні завдання, підпорядковані досягненню загальної мети – підготовки всебічно розвинутої людини [2, с. 61].

В. З. Смаль проводить аналіз творів І. Я. Франка, в яких висвітлюється виховний ідеал письменника: “Борис Граб”, “Вільгельм Тель”, “Пісня і праця”. І. Я. Франко вимагав, щоб дитяча література була правдивою, високо ідейною, гуманістичною, розширювала світогляд і спонукала до виникнення позитивних почуттів у дітей.

Одним із найважливіших напрямків виховання, було сімейне. Традиційну українську родину І. Я. Франко розглядав, як перший і найважливіший осередок національного виховання, де прищеплюється любов до рідної країни, мови, народних звичаїв і традицій.

Виховним ідеалом І. Я. Франка, як стверджував дослідник, була людина-борець із високою національною свідомістю. Осягнення ідеалу можливе через реалізацію національного виховання у сукупності всіх його напрямків. Відтак, кожна школа має бути центром національного виховання, що оснований на національному ґрунті: народній педагогіці, національній культурі, житті народу і його традиціях. Мету національного виховання І. Я. Франко вбачав у всебічній підготовці до здійснення найвищого ідеалу нації – осягнення власної державності.

Підводячи підсумки даного розділу, В. З. Смаль наголошує на тому, що виховний ідеал І. Я. Франка був революційним і докорінно відрізнявся від поглядів галицьких педагогів кінця ХІХ ст. і залишається актуальним для сучасної системи виховання.

Окремий розділ монографії вчений присвятив вивченню і аналізу проблеми “Педагогічні погляди І. Я. Франка на зміст і методи навчання і виховання”. В. З. Смаль зазначає, що ця проблема не втратила своєї актуальності на сучасному етапі. Тому вивчення ідей І. Я. Франка є цінним, оскільки вони випереджали його епоху. Письменник не лише піддавав гострій критиці зміст і методи навчання, але й вказував на шляхи удосконалення змісту навчання і пошуки нових методів, які б відповідали віковим та індивідуальним особливостям учнів [2, с. 72].

В. З. Смаль докладно розглянув погляди І. Я. Франка щодо змісту і методів навчання в різних типах навчальних закладів. Дослідження починається з аналізу і співставлення змісту освіти в сільських і міських народних школах. Порівнюючи навчальні плани двох типів шкіл, що діяли у 1911 році, він з'ясовує, що вивчення окремих дисциплін у сільських школах було майже на третину менше, ніж в міських. Цим самим науковець доводить убогість змісту навчання у селах [2, с. 74].

Велику увагу приділяє В. З. Смаль поглядам І. Я. Франка на вивчення української мови і літератури в народних школах. Це є зрозумілим, оскільки письменника, який протягом всього життя боровся за розвиток української мови, не могла не торкнутися дана проблема. Засвоєння мови ускладнювалося відсутністю єдиного правопису. Не було мовної єдності й у шкільних підручниках. І. Я. Франко боровся за вивчення живої української мови на загальнонародній основі в усіх школах Галичини. Аналогічним, як зазначає дослідник, було становище й у вивченні літератури. Знання, які подавалися учням були дуже обмеженими, школярі не мали широкого уявлення про розвиток нової української літератури, про життя і творчість видатних письменників. Недооцінювалося і вивчення народної творчості та фольклору, тому письменник виступав за збільшення годин на їх засвоєння [3, с. 91].

Усвідомлюючи велике значення підручників для становлення школи, В. З. Смаль показує, як І. Я. Франко характеризує зміст навчання в народних школах та піддає гострій критиці діючі для цих шкіл підручники. До основних недоліків він відносить: завантаження поганими перекладами;

замовчування кращих творів рідної літератури і важливих історичних подій, або їх перекручування; насиченість релігійним матеріалом; ігнорування вікових особливостей учнів; повна відсутність системи викладання у них. У такому жахливому стані знаходилися майже всі підручники: і перша шкільна книжка – буквар, яка була посібником з релігії; читанки для другого, третього і четвертого ступенів були наповнені помилками і курйозами перекладів із польських підручників, у яких не згадувалося про національні традиції українського народу, повністю ігнорувались питання усної народної творчості і фольклору [2, с. 96].

У школах використовувалися антипедагогічні методи, що характеризувалися придушенням ініціативи дітей і зводилися до механічного натаскування учнів. І. Я. Франко висміював такі методи в своїх творах: “Грицева шкільна наука”, “Олівець”, “Отець гуморист”.

Дослідник зазначає, що проблеми змісту і методів навчання гостро піднімав І. Франко і на інших рівнях системи освіти.

У гімназіях, як і в народних школах, панував метод механічного заучування навчального матеріалу. Методам навчання відповідали і методи виховання: в школах процвітав авторитаризм, використовувалися тілесні покарання, придушувався будь-який прояв ініціативи [2, с. 101].

Університетська освіта також базувалася на схоластичних методах заучування, нерозуміння сутності явищ і подій. Для доведення даної позиції В. З. Смаль наводить висловлювання І. Я. Франка про Львівський університет: “...рівень навчання в цьому закладі такий низький і обципаний, студент може пройти весь університет, займатися спеціальною літературою, а не чути імен Данте, Шекспіра, Кальдерона та Рабле” [2, с. 103].

На думку науковця, критичні висловлювання письменника про систему навчально-виховної роботи старої школи на західноукраїнських землях є важливими не тільки для критики цієї школи, а й для правильного розуміння процесів, що відбувалися. Вони дають можливість зробити висновки про те, яким з точки зору І. Я. Франка повинні бути зміст і методи навчання й виховання дітей у школі нового суспільства, де для всіх забезпечені рівні умови і реальна можливість здобути освіту, метою якої буде всебічно розвинута людина [2, с. 103].

На основі вивчених наукових праць і художніх творів І. Я. Франка, В. З. Смаль виділив систему принципів, на яких повинно будуватися

навчання і виховання майбутнього покоління: природовідповідність, культуровідповідність, науковість, свідомості навчання, послідовність і системність, зв'язок виховання з навчанням, гуманізм і народність.

Згідно з принципом природовідповідності, основою всього сутнього І. Я. Франко визнавав “матінку – природу”, її різноманітність і вічність, закликаючи вихователів у своїй діяльності керуватися факторами природного розвитку дитини. На думку І. Я. Франка, ще в початковій школі слід “... подавати дитині зразу, коли ще пам'ять у неї свіжа, ціпка і вразливість жива, якнайбільшу масу цікавих даних про природу і людей, з котрих би вона відтак з ростом мислення вміла легко і сама виводити множество внесків” [2, с. 118].

Реалізуючи принцип культуровідповідності, І. Я. Франко закликав кожного свідомого українця піднятися на боротьбу за збереження і утвердження української мови, історії, культури. Великий патріот розумів, що лише зміна економічного, політичного й культурного життя може сприяти духовному піднесенню нації.

Дослідник зазначав, що І. Я. Франко у своїх роботах постійно підкреслював, що навчання і виховання молоді за своїм змістом повинно бути науковим. Він закликав засоби знання, закони і теорії науки використовувати на користь народу. Знання повинні відповідати об'єктивній правді, лише за цієї умови може реалізовуватися принцип природовідповідності.

Урахування фундаментальних принципів навчання під час вибору змісту і методів ще раз доводить про високий рівень обізнаності І. Я. Франка з класичною педагогікою.

Аналізуючи принципи виховання, В. З. Смаль фундаментальну роль відводить гуманізму і народності. Їх реалізацію І. Я. Франко в першу чергу бачив у прищепленні молодому поколінню пошани і любові до людини. Найголовнішими факторами педагогічного впливу в процесі виховання повинні бути особистий приклад вихователя і переконання [2, с. 107].

Одним із найцікавіших для майбутніх учителів стає розділ “Проблема учителя в працях І. Я. Франка”, у якому В. З. Смаль аналізує думки письменника про високе покликання вчителя, що залишаються актуальними для наступних поколінь педагогів.

Важке матеріальне і правове становище учителів на початку ХХ ст. стало вагомою причиною спалаху в Галичині десятків масових

учительських віч, на яких першою вимогою було підвищення заробітної плати працівникам шкіл.

Як зазначає дослідник, провідний педагог не міг стояти осторонь важких умов існування галицьких учителів, він уважно стежив за тривалою боротьбою, за покращення їх матеріального стану. І. Я. Франко добре знав і неодноразово писав про юридичну безправність учителів, про чисельні випадки необґрунтованого звільнення з роботи, перекидання їх із місця на місце, про поліцейський нагляд, про факти національної дискримінації педагогів українського походження [2, с. 113].

Нестерпні умови роботи учителів стали поштовхом для виходу статей письменника: “Факт до характеристики нашого шкільництва” (1884 р.); “Великі діяння пана Бобжинського” (1901 р.). У п'єсі “Учитель” І. Я. Франко розкрив долю учителя цілком залежного від властей; в оповіданні “Іригація” на яскравих прикладах показував злидні життя учителів та їх безправність. Українські учителі піддавалися особливій дискримінації. Письменник розумів, що при такому суспільному ладу їх матеріально-правове становище немає жодного шансу на покращення [2, с. 114].

Глибоко аналізуючи твори, в яких письменник показував жахливе матеріально-правове становище учителів і стан підготовки педагогічних кадрів у Галичині, В. З. Смаль зосереджує увагу на тому, що І. Я. Франко в ряді своїх творів різні типи педагогів. Змальовуючи образи вчителів-неуків, І. Я. Франко брав прототипи із реального життя: деякі з них – спогади з часів дитинства, а також чисельні повідомлення галицької преси, де критикувалися вчителі, які не мали належної педагогічної підготовки. Щодо цієї проблеми цікавими, на думку В. З. Смалья, є оповідання І. Я. Франка: “Отець гуморист”, де осміювався суспільний лад, який позбавляв дітей справжнього дитинства; “Олівець”, де вчитель зображується у ролі образника, який знущався над дітьми і, принижуючи їх гідність, тримає дітей у страху; “Грицева шкільна наука”, розповідається про вчителів які не дбали про свідоме засвоєння учнями навчального матеріалу [2, с. 123].

У своїх творах І. Я. Франко змальовував не лише негативні приклади, він з великою пошаною писав про вчителів, які були справжніми майстрами педагогічної справи. В оповіданні “Борис Граб” автор змальовує учителя Міхонського, якому притаманні риси ідеалу педагога: глибоко освічена людина, носій передових педагогічних ідей того часу, чуйний і тактовний у підході до учнів, вміє захопити теплим словом і завоювати довіру своїх

вихованців. Такий учитель прагне до всебічного виховання учнів, поєднує озброєння учнів знаннями з прищепленням їм кращих моральних якостей – правдивості, чесності, відвертості. В образі Міхонського І. Я. Франко відтворив свій ідеал учителя, чим підкреслив високу роль педагога у вихованні молоді [2, с. 131].

У висновках до цього розділу, В. З. Смаль наголошував на тому, що учитель повинен бути активним громадським діячем, жити одним життям з народом, що є одним з перших обов'язків справжнього педагога. Успіхи в роботі учителя залежать від його підготовки до педагогічної діяльності, від того, чи будуть учні охоче вчитися [2, с. 137].

В останньому розділі “І. Я. Франко як історик школи і освіти” дослідник проаналізував значний внесок І. Я. Франка у вивчення історій освіти. Автор підкреслює талант І. Я. Франка не тільки як письменника, а і як науковця-дослідника. Аналізуючи твори письменника, В. З. Смаль виділив основні напрямки історико-педагогічних досліджень І. Я. Франка.

І. Я. Франко писав про класовий характер освіти в умовах рабовласницького і феодального суспільства, вказував на їх недоступність для народу. Історик високо оцінював культурні досягнення античності та середньовіччя, підкреслював їх цінність для розвитку освіти в період нової історії людства [1, с. 141].

Особливим, на думку В. З. Смалья, був вклад І. Я. Франка у дослідження історії вітчизняної педагогіки і освіти. У “Нарисі українсько-російської літератури” він з гордістю писав про самобутню, оригінальну культуру східних слов'ян [1, с. 143].

Широко дослідив І. Я. Франко розвиток освіти на Україні в XVI–XVII ст. Він висвітлив політику полонізації українського народу, на територіях загарбаних шляхетською Польщею, вказав на роль братств і братських шкіл у боротьбі проти цієї політики та їх значення у поширенні освіти в Україні. Особливу увагу зосередив на історії Львівського братства і його школи, детально розглянувши статут і програму навчання у братській школі [1, с. 146].

Одним із освітніх центрів, який привертає увагу І. Я. Франка, стає Острозька школа. Дуже високо оцінив педагогів, які в ній працювали: Кирила Лукаріса “славного грецького ученого”, який багато зробив для Острозької школи, Герасима Смотрицького, Івана Вишенського-Княгицького та інших острозьких учителів [1, с. 153].

І. Я. Франко усвідомлював велике історичне значення ще однієї події – возз'єднання України з Росією для розвитку українських земель взагалі та для їх культурно-освітнього піднесення зокрема. Разом із цим він вказував на дискримінацію російським урядом української культури [1, с. 158].

І. Я. Франко дав детальну характеристику стану освіти у Галичині у XVIII ст., описав соціально-економічне становище, вказавши на несприятливі умови для розвитку освіти у Галичині, яка знаходилася під тиском політики австрійського уряду. Свої думки про розвиток освіти і культури у Галичині він висвітлив у працях “Нариси з історії літератури в Галичині” (1888 р.), “Панщина та її скасування в 1848 р. у Галичині” (1898 р.). Його заслугою як історика освіти є те, що саме він звернув увагу на місце і роль галицького товариства на розвиток освіти на західноукраїнських землях [2, с. 165].

Поряд із питаннями історії освіти в Галичині, письменник досліджував проблеми розвитку освіти на українських землях, що входили до складу Росії, в кін. XVIII – поч. XIX ст. Він глибоко усвідомлював значення впливу кращих, передових представників російської науки і культури на культуру і освіту українського народу, але разом із тим гострій критиці піддавав реакційну політику російського уряду щодо української мови і культури [2, с. 177].

В. З. Смаль дав детальну характеристику і високу оцінку дослідженням І. Я. Франка з історії освіти в нашій країні та за кордоном, наголошуючи на тому, що його історико-педагогічні дослідження зробили вагомий внесок у вітчизняну педагогіку. В. З. Смаль закликав використовувати глибокі дослідження І. Я. Франка з історії педагогіки у процесі створення наукової історії освіти України.

Монографія В. З. Смалья “Педагогічні ідеї Івана Франка” є фундаментальним дослідженням педагогічної спадщини письменника, борця за народну освіту та дослідника історії педагогіки, і на сьогодні, вона залишається неперевершеним зразком наукового підходу до вивчення педагогічних поглядів видатних діячів. Загалом монографія зробила неоціненний внесок і має практичну значимість для майбутніх дослідників ідей Великого Каменяра.

Монографія не стала кінцевою точкою в дослідженнях В. З. Смалья педагогічних ідей І. Я. Франка. Протягом життя науковець ще неодноразово друкує розвідки на сторінках педагогічної преси, а саме виходять статті:

“Борець за світло знань” (1966 р.), “Нездійснена мрія Івана Франка” (1966 р.), “Іван Франко та народна освіта” (1976 р.).

В. З. Смалю не тільки досліджував ідеї І. Я. Франка, а й захоплювався ними, був їх продовжувачем, що позначилося на його активній життєвій позиції, самовідданості в освітній і педагогічній діяльності. Він завжди був прикладом для студентів і колег, зробив вагомий внесок для розповсюдження і активного використання педагогічних ідей І. Я. Франка в підготовці майбутніх учителів. Слова І. Я. Франка: “Гуманним будь, і хай твоя гуманність пливе з криниці чистої любові!” стали педагогічним кредо для В. З. Смалю в підготовці майбутніх учителів, педагогів, вихователів.

Творчість і літературна спадщина І. Я. Франка стала для В. З. Смалю дороговказом, що продемонстрував шлях любові до рідного краю та рідної мови. Учений бачив в житті і творчості Великого Каменяра могутній виховний засіб, здатний сформувавши національну свідомість українського народу. Значення і творче застосування педагогічних поглядів І. Я. Франка служить надійною основою для відродження і розвитку національної освіти і виховання.

Використана література:

1. *Смалю В. З.* Іван Франко як історик освіти / Смалю В. З. // Наукові записки НПП УРСР. – Т. XX. – К. : Рад. школа, 1962. – 220 с.
2. *Смалю В. З.* Педагогічні ідеї Івана Франка / Смалю В. З. – К. : Радянська школа, 1966. – 188 с.
3. *Смалю В. З.* Іван Франко та народна освіта / Смалю В. З. // Рад. школа. – 1976. – № 8. – С. 89-94.

АДАМЕНКО О. А. Педагогические идеи И. Франко в исследованиях В. З. Смалю.

В статье анализируются и обобщаются педагогические взгляды И. Я. Франко как историка школы и образования: образование на украинских землях в конце XIX в начале XX в.; цель и задачи воспитания; содержание и методы обучения и воспитания; проблема учителя в наследии И. Я. Франко, которые были изучены в исследованиях В. З. Смалю.

Ключевые слова: педагогические взгляды, образование, исследователь.

ADAMENKO O. O. Pedagogical views of Ivan Franko in Vasyl's Zakharovych Smal researches.

In this article analyse and generalize the main pedagogical views of Ivan Franko as a historian of school and education: condition of education in Ukraine at the end of XIX century – the beginning of XX century; aim and task of up-bringing; contents and methods of education and up-bringing; the problem of teacher in heritage of I. Franko, which had been shown up in Vasyl's Zakharovych Smal researches.

Keywords: pedagogical views, education, research.